

Sant Genís de Valldoriola, la capella rural de Seva

VÍCTOR PELEGRÍN

Sant Genís de Valldoriola, Seva's rural chapel

Al municipi osonenc de Seva, prop dels embassaments, s'amaguen les ruïnes d'un petit edifici d'origen romànic, la capella rural de Sant Genís de Valldoriola. La localització incerta i l'estat d'abandonament fan d'aquesta estructura una incògnita, ja que el que d'ella roman descansa dins del frondós bosc d'alzines i trobar-les requereix un cert esforç. Malgrat tot, contràriament al que el seu estat actual podria fer pensar, Sant Genís va ser durant molts anys una de les construccions més cèlebres del municipi. En aquest article tractarem d'esclarir el màxim d'informació possible sobre aquesta edificació religiosa durant tants anys oculta.

Paraules clau: Valldoriola, Sant Genís, Seva, capella rural, romànic català

In the village of Seva (Osona, Catalonia), close to the reservoirs there are hidden the ruins of a small building of Romanesque origin, the rural chapel of Sant Genís de Valldoriola. The uncertain location and its state of abandonment make of this structure a mystery since its remains rest in the lush forest and finding them requires a great effort. This notwithstanding and contrary to what its current state might suggest, for many years in the past Sant Genís was one of the most popular constructions of the county. In this article I will try to clarify as much information as possible about this hidden religious building.

Keywords: Valldoriola, Sant Genís, Seva, rural chapel, Catalan Romanesque

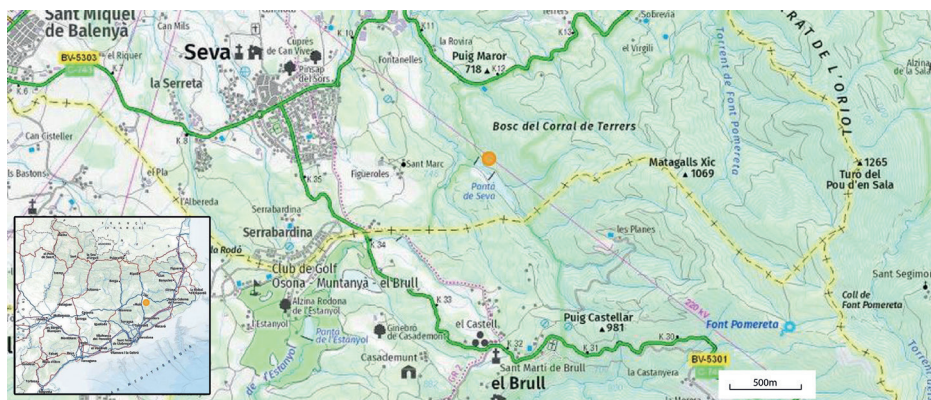
INTRODUCCIÓ

El patrimoni romànic és un dels majors llegats dels quals gaudim al nostre país. El territori català està farcit d'esglésies i capelles d'aquest estil, sent una passió pels estudiosos, un reclam pels visitants i un potent actiu per les diverses comarques que els allotgen. Des de fa molts anys, diverses iniciatives i projectes han tractat de recollir aquesta riquesa arquitectònica i artística, destacant per sobre de totes els vint-i-nou volums de l' "*Inventari d'esglésies*" de Josep Maria Gavín, l'extraordinària col·lecció "*Catalunya Romànica*", a càrrec de Jordi Vigué i Antoni Pladevall, l'exhaustiu Inventari del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya i els notables Mapes del Patrimoni cultural local de la Diputació de Barcelona.

En moltes d'aquestes col·leccions, així com en les "*Guies Comarcals - Catalunya Romànica*", apareix esmentada la petita capella rural de Sant Genís de Valldoriola. Ara bé, a causa de la seva naturalesa i el seu estat de conservació, és molt breu la informació que es presenta. Així doncs, aquest treball tractarà d'esbrinar i compilar el màxim de detalls sobre la seva situació, història i estructura, dedicant-li un article particular que té l'objectiu de donar a conèixer aquesta capella abandonada.

SITUACIÓ

La capella de Sant Genís de Valldoriola es troba al sud-est de Seva, prop del llindar amb el límit municipal del Brull, més concretament a la posició geogràfica 41° 49'56.6"N 2°18'20.5"E.

Mapa topogràfic de la zona. Escala 1:50.000. (Font. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya).

Prop d'aquest indret, a la mateixa vall, transcorre l'homònim torrent de Valldoriola, una petita riera que recull l'aigua de diferents rierols que neixen dins del Parc Natural del Montseny i que desemboca al riu Gurri,

afluent del Ter. Una de les característiques més destacables d'aquest torrent és que el seu trajecte es veu interromput per dos embassaments. Ambdós es troben dins del terme municipal de Seva; el més gran ha adoptat el nom del torrent, mentre que el més petit, rep el nom del mateix municipi.

Així doncs, com podem apreciar a la Figura 2, la zona es veu dominada per aquestes dues construccions, les quals són els elements més identificables de la vall, juntament amb la línia d'alta tensió que travessa d'est a oest.

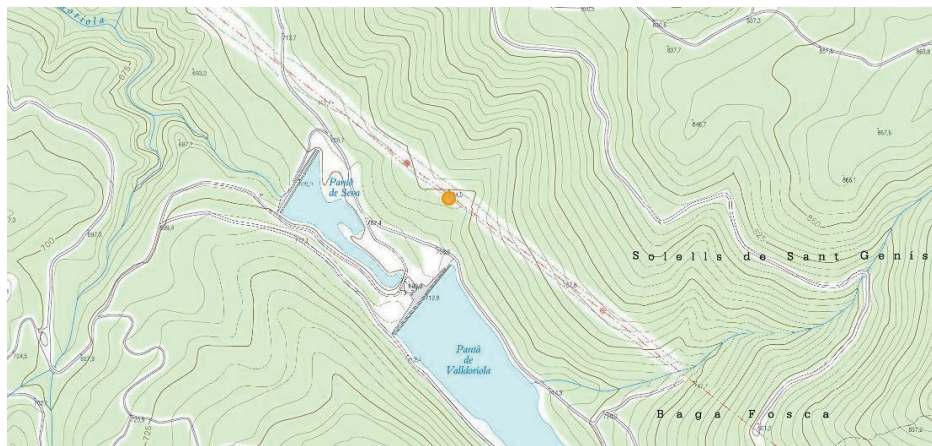

Figura 2. Mapa topogràfic de la vall. Escala 1:5.000. El punt de color taronja marca a situació de Sant Genís de Valldoríola. (Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya).

Per la construcció d'aquestes infraestructures va ser necessària l'obertura de camins transitables per vehicles i maquinària, cosa que va fer que la vall fos fàcilment accessible amb 4x4, motocicletes tot terreny i bicicletes de muntanya. Aquesta singularitat la converteix en una de les zones del municipi de Seva que, sense estar dins del nucli urbà, està més freqüentada per caminants i excursionistes, sent un lloc de passeig bastant habitual. Malgrat tot, aquesta accessibilitat xoca amb l'aïllament de la capella de Sant Genís, la qual resta completament amagada tot i trobar-se a pocs metres de distància d'una d'aquestes pistes. Les ruïnes han estat engolides per la vegetació i passen totalment desapercebudes, tant és així que són pràcticament imperceptibles fins a pocs metres. A més, com que no hi ha cap camí traçat, és necessari travessar la malesa per accedir-hi, la qual cosa fa molt recomanable l'ús de GPS per tal de no perdre's dins del bosc.

Pantà de Vallldoriola des de la seva barrera. (Foto Oscar Farrerons, gener 2020).

HISTÒRIA

Abans de ser abandonada i devorada per la vegetació, Sant Genís de Vallldoriola era una capella rural o de vila, és a dir, un tipus de capella que servia per al culte de les viles rurals. Aquestes construccions sorgien allà on els habitants volien tenir un temple propi per a les celebracions eucarístiques, encara que, per a altres celebracions haguessin d'acudir a l'església parroquial, en aquest cas a l'església de Santa Maria de Seva. La capella de Sant Genís de Vallldoriola estava vinculada al petit nucli de població rural que es trobava dispers pel territori circumdant, és a dir, tant els masos propers dels dominis de Seva com els de la quadra de Terrassola, els quals ja han sigut estudiats per Puigferrat (1993).

Pel que fa als seus orígens, la documentació més antiga que es coneix sobre aquesta construcció es remunta a la primera meitat del segle XIII. Bona part d'aquesta documentació ha estat estudiada per Antoni Pladevall qui ha aportat les referències documentals més remotes. Segons Pladevall (2001): "de la capella n'hi ha referències documentals des de l'any 1237, però podria ésser molt més antiga" (p. 57). Això és deu al fet que la capella només apareix mencionada en deixes testamentaries, cosa que fa plausible pensar que la seva construcció podria ser anterior. Ara bé, malgrat que la data concreta de la seva construcció segueix sent desconeguda, podem hipotetitzar sobre la seva antiguitat estudiant i comparant alguns elements particulars com ara el seu nom, el qual, tractant-se d'un hagiòtopònim, ens permet obtenir abundant informació o la seva localització.

Respecte al seu patró, Sant Genís, aquest és la santificació de la figura de Genís d'Arle. Tal com explica l'*Oxford Dictionary of Saints*, Genís fou un

escrivà cristià d'Arle que va ser executat l'any 303 per negar-se a transcriure l'edict de persecució de Dioclecià, considerada pels textos dels coetanis cristians com la més violenta de totes les persecucions que varen haver-hi a l'Imperi Romà. La seva veneració és molt antiga i se sap que ja al segle IV tenia dedicada una església a la seva ciutat, Arle, així com una altra a Roma. Per la seva professió es considerat el patró de notaris, escrivans i secretaris i la seva celebració és el dia 25 d'agost.

Tanmateix, el culte a Sant Genís va ser molt popular i es va estendre ràpidament pels territoris de la Gàl·lia així com per altres territoris de l'Imperi. Aquest fet va acabar suscitant la duplicació del seu culte a altres regions i ciutats, com ara Alvèrnia, Besiers, Còrdova o el camp de Cartagena. Ara bé, d'entre tots aquests desdoblements el que va obtenir més popularitat fou el de Sant Genís de Roma, de qui es va suposar erròniament que era un comediant executat per negar-se a fer burla del cristianisme, cosa que el convertiria en el patró d'actors, comediants i músics.

A Catalunya, el culte a Sant Genís va ser molt important i va estar estès en aquells territoris on la presència franca va ser destacable. Salvadó (2003) explica que a Catalunya les referències escrites més antigues sobre l'advocació a aquest sant són les del monestir benedictí de Sant Medir i Sant Genís, al Gironès, fundat al voltant de l'any 820, i la de l'església del monestir de Sant Genís de Bellera, al Pallars Jussà, fundat abans de l'any 840. Ambdós territoris varen formar part dels comtats catalans des d'un primer moment, cosa que posa en evidència el culte a Sant Genís des d'una etapa primerenca de la dominació franca. Respecte als territoris del comtat d'Osona, l'obra de Jordi Bolós i Víctor Hurtado "*Atles del Comtat d'Osona*" (2001) esclareix l'origen i la disposició de les advocacions en aquesta regió, la qual cosa els permet afirmar que "d'on tenim més seguretat d'una aportació franca és amb els sants gàl·lics" (p.39), entre els quals es troba Sant Genís.

Bolós i Hurtado (2001) també expliquen que a Osona les esglésies dedicades a aquests sants gàl·lics solen estar situades en zones marginals, muntanyoses o relacionades amb nous vilars cosa que presenta un contrast amb les advocacions de la tradició antiga i les visigòtiques, les quals es troben en posicions més centrals. Més endavant, Bolós (2010) desenvolupa aquesta distinció assenyalant que dins de la comarca d'Osona es pot diferenciar una zona central d'una zona més muntanyosa al nord i l'oest i una altra meridional, més boscosa, a la falda del Montseny. Com explica el mateix autor, el fet més destacable en aquest darrer sector és que totes les esglésies sembla que varen ser construïdes després de la conquesta carolíngia, entre les quals inclou Sant Genís de Valldoriola, així com Sant Martí del Brull (1018) i Sant Martí de Viladrau (908).

Com hem vist, tot i no tenir documentació que ens aporti la data exacta de la seva construcció, l'estudi de la seva advocació ens ha permès emmarcar-la en una dinàmica històrica i obtenir unes dates que ens aporten una forquilla temporal dins de la qual podríem situar el seu origen de manera aproximada. Precisament al llarg d'aquest interval apareixen documentades les altres esglésies i capelles osonenques dedicades a aquest sant. D'aquesta manera, comparant les datacions, podem fer-nos una idea encara més nítida sobre el període. Aquestes són, ordenades de més antiga a més recent:

- Sant Genís del Pi (Sant Agustí de Lluçanès) documentada des del 938
- Sant Genís d'Orís (Orís) d. 943
- Sant Genís de Caraüll (Muntanyola) d. 943
- Sant Genís de Taradell (Taradell) d. 950
- Sant Genís sa Devesa (Sant Bartomeu del Grau) d. 1056
- Sant Genís de la Gorga (Santa Maria de Corcó) d. 1239
- Sant Genís de les Heures (Perafita) d. 1276

Respecte a la seva localització, com explica Pladevall (2001) “el lloc de Valldoriola (...) va donar el cognom a l'antiga capella de Sant Genís de Valldoriola,”(p. 27). Estudiant la documentació, podem veure com aquest topònim ens permet remuntar-nos fins al segle X, precisament el document més antic conegut on s'esmenta aquest nom data de l'any 917, només tretze anys després del primer document on apareix el topònim de Seva¹. L'original s'ha perdut i tan sols sabem que es tracta d'un document amb data el 17 de maig de 917 on es registra una venda d'unes terres situades a Valldoriola que algú va fer al vescomte Ermemir I d'Osona². En aquest document la denominació que s'utilitza és la de “*valle Oriola*”, forma que també apareix escrita en el document del 20 de novembre de 952³. Aquest darrer document testifica una venda que els esposos Martí i Formosa i la seva germana Justosa fan d'una vinya i una peça de terra erma als esposos Susind i Bella. El text en qüestió diu així:

Per hanc scriptura vindicionis nostre vindimus vobis, in comitatum Osona, in termino Sevedano, in valle Oriola.

En un altre document de l'any 1061 podem veure el nom escrit en una altra forma, la qual revela el seu probable origen etimològic⁴. En aquest

1 *Catalunya Carolíngia*, Vol. IV. doc. 58 a. 904

2 *Catalunya Carolíngia*, Vol. IV. doc. 160 a. 917

3 *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segles XI-X*, doc. 276 a. 952

4 *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segle X*, doc. 1219 a. 1061

cas es fa referència a la vall quan es parla dels límits parroquials de Sant Martí del Brull, el qual va formar un **únic terme** amb el territori sevadà fins el 1777. El document en qüestió diu:

(...) et sic per ipsam stratam que pergit a Valle Aureola supra vineam de Sancta Maria per ipsum marginem et sic vadit usque in rivum de Valle Aureola et sic ascendit per serram de Campo Plano (...).

Com hem vist, en aquest darrer text apareix la forma antiga *valle Aureola*, femení del mot llatí *aureolus*, diminutiu d'*aureus*, és a dir, daurat. Segons recull Coromines (1996), tots els topònims derivats del nom Oriol, entre ells Valldoriola, provenen d'aquest mot llatí, la qual cosa semblaria indicar que el nom estaria descrivint el color ros-groguenc de la vall. Ara bé, també existeix una altra etimologia possible, la qual està recollida al Diccionari català-valencià-balear. Segons aquesta, el topònim en qüestió seria la grafia aglutinada de vall d'Oriola, en aquest cas, un nom personal femení medieval. Encara que menys probable, aquesta etimologia seria factible, ja que durant l'edat mitjana aquest va ser un nom molt comú als comtats catalans i va acabar impregnant la toponímia, tal com apunta Vilaró (1990) qui explica que "molts noms propis de nobles francs serviren per batejar pobles catalans" (p. 46).

Seguint amb la documentació, podem observar que, tret de la datació exacta de la seva construcció, podem conèixer detallats testimonis sobre el seu ús, tal com apareix als pergamins que es conserven a l'arxiu del Mas Montanyà. Aquests mostren com la capella va rebre donacions al llarg dels segles XIII i XIV, les quals anaven dirigides al seu manteniment i conservació (Pladevall, 2001 p. 57). Aquestes notes també posen en relleu una particularitat destacable, ja que quan esmenten les donacions als diferents edificis religiosos de la zona mostren com durant l'època medieval el terme parroquial de Seva només va comptar amb una única capella a més de la parroquial, la de Sant Genís de Valldoriola. Aquesta peculiaritat converteix a la capella rural de Sant Genís en una construcció rellevant per la història del municipi, ja que evidencia que va gaudir d'una exclusivitat notòria durant bona part dels segles que comprenen el període medieval.

Més endavant, a partir del segle XV, "foren els Figuerols els que cuidaren de la capella" (Pladevall, 2001 p. 57). El mateix autor assenyala que la documentació que es troba a l'arxiu del Mas Figuerols conserva testaments que demostren que durant el segle XV se celebraven cada setmana misses a la capella, situació que va començar a canviar al segle XVII quan, les rendes destinades a Sant Genís van començar a disminuir. Aquest fet va provocar un deteriorament que es faria palès durant la visita pastoral

del bisbe Antoni Pascual i Lleu l'any 1686. A més, durant la minuciosa inspecció que el bisbe va fer el 10 d'octubre d'aquell mateix any a la parròquia de Santa Maria de Seva s'esmenta que el municipi ja comptava amb les capelles de Sant Genís de Valldoriola, Roser del mas Figueroles i Sant Joan Degollaci de Montanyà (Pladevall, 1976, p.47). Així doncs, si tenim en compte que la Capella de la Mare de Déu del Roser del mas Figueroles va ser construïda l'any 1555, podem afirmar que durant més de tres-cents anys Sant Genís de Valldoriola va ser l'única capella existent a Seva a part de l'església parroquial.

Com ja s'ha dit al principi, el municipi de Seva ja comptava amb l'església de Santa Maria, per la qual cosa Sant Genís complia una funció secundària que es mantenia gràcies a les deixes i donacions dels seus veïns. Com a resultat d'aquesta condició la capella es va veure molt afectada a mesura que els masos es varen anar despoblant, tant és així que l'impacte es va deixar notar fins al seu complet abandonament, el qual es produiria en algun moment anterior al 1789, quan "el rector de Seva no l'esmenta en la relació de capelles i beneficis de la parròquia que va trametre a la Cúria de Vic" (Pladevall, 2001, p. 58).

Així doncs, a partir de finals del segle XVIII, després de més de cinc-cents anys en peu, l'implacable pas del temps i la impertorbable natura van seguir el seu procés fins a engolir-la de manera definitiva, situació que acabaria sumint-la en l'oblit.

ESTRUCTURA

Pel que fa a la seva estructura, no apareix cap mena d'informació destacable en la documentació i a l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic es detalla poc més que el seu estat ruïnós, per tant només podem fer-nos una idea de les seves dimensions estudiant les restes que han arribat fins als nostres dies. Com hem vist anteriorment, Sant Genís ja no tenia culte a finals del segle XVIII, cosa que permet entendre el seu estat actual, el qual sols presenta dos murs en peu i un nivell d'enderroc força potent, tant a l'interior com a l'exterior de la capella.

A simple vista es pot apreciar una planta d'una sola nau de tipus rectangular i de petites dimensions. Les seves mides són de 8,30 metres de llarg per 5,20 d'ample i té una àrea de poc més de 40 m². El conjunt presenta un aparell format per pedres de mides irregulars les quals estan alineades en filades i lligades amb morter, cosa que ens fa pensar en un sistema constructiu bastant rústic. Les parets que mantenen major alçada són els murs nord i sud. Ambdós tenen 68 centímetres d'amplada i són els que deixen veure una millor conservació. Les seves mides i disposició (vegeu

Figura 3) semblen coincidir amb les parets laterals de la capella, cosa que ens dóna a entendre que farien la funció de murs de càrrega aguantant el pes de la teulada. Segons Pàges (2013): “El gruix de les parets està íntimament relacionat amb l’element sustentat. Les parets primes suporten una coberta lleugera, quasi sempre d’embigat o d’encavallades. Les parets gruixudes solen indicar, en canvi, que havia existit una coberta de volta” (p. 20).

Croquis de la capella de Sant Genís de Valldoriola. (Autora: Júlia Coso).

Observant la disposició d’aquests murs i l’enderroc localitzat a l’interior i exterior de l’estructura, es pot considerar que la capella seguia l’orientació de les esglésies romàniques. Com explica Pagès (2013), la característica principal d’aquestes construccions “consisteix en el fet que es construeixen a partir d’un eix principal, situat en direcció est-oest, un absis a llevant i una porta d’entrada a migdia. Però això no ocorre sempre amb exactitud, sinó amb una certa aproximació.” (p. 18). El mateix autor també puntualitza que: “Les esglésies més modestes tenien un sol portal, situat gairebé sempre al costat de migdia (que és per on es rep més llum) o bé a ponent (lloc des del qual l’altar te més visualitat)” (p.24).

Malgrat tot, sobretot si es té en compte la minsa documentació i l’estat de conservació, seria interessant realitzar una intervenció arqueològica per obtenir informació més precisa sobre la seva estructura. Una excavació arqueològica permetria conèixer, entre altres coses, la tècnica constructiva

de la teulada, el possible revestiment exterior dels murs, la conservació de l'absis en la seva fonamentació o si hi ha hagut reparacions o ampliacions, cosa que es pot intuir observant de forma preliminar el mur nord.

Vista del mur nord. (Foto Júlia Coso).

En tot cas, el que se sap fins ara ja ens permet veure que la capella presenta una estructura bastant habitual en aquest tipus de construccions. Tal com apunten Freixas i Sureda (2009) quan parlen dels petits edificis rurals en el marc de la nau única en l'arquitectura medieval catalana; “en medis modestos és normal i lògic que hagués estat aquesta opció la preferida o, fins i tot, la necessàriament determinada” (p. 45). Així doncs, la seva mida es pot explicar pel seu emplaçament aïllat i per l'ús precís d'aquesta edificació, la qual com hem vist, complia la funció de capella rural.

CONCLUSIONS

Comptat i debatut, es pot afirmar que a Seva es troben les restes d'una capella d'origen romànic, la qual està documentada des del segle XIII. Aquesta està dedicada a un sant introduït durant el passat carolingi i que encara a dia d'avui segueix sent molt popular a Osona, com demostra la veïna població de Taradell. A més porta el nom d'un lloc, Valldoriola, que apareix als documents des d'almenys el segle X, des de tant enrere com el propi terme de Seva. Com hem vist, durant més de tres-cents anys, des de la primera meitat del segle XIII fins a mitjans del segle XVI, fou l'única capella juntament amb l'església de Santa Maria de Seva, cosa que sumada als seus cinc-cents anys d'ús la converteix en una important construcció del municipi.

Sens dubte, pensem que qualsevol persona que apreciï el patrimoni i la història de Seva s'adonarà que són motius més que suficients per reivindicar i treure de nou a la llum el que queda d'aquesta edificació, la qual fins al moment es troba oblidada dins del frondós sotabosc que envolta el pantà.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1986), *Catalunya Romànica, volums II i III, "Osona"*, VIGUÉ, J. (dir.), Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
- ALCOVER, A.; MOLL, F. (2002), "Valldoriola", en: *Diccionari català-valencià-balear*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ASENSI, R.M.; PLADEVALL, A. (1999), *Guies Comarcals. Catalunya Romànica. Osona. 2*, Barcelona: Pòrtic.
- BOLÒS, J; HURTADO, V. (2001), *Atles del comtat d'Osona (798-993)*, Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- BOLÒS, J. (2010), *Cartografía, toponimia e Historia medieval*. En: Sousa Fernández, X. (ed.) *Toponimia e cartografía*, Santiago de Compostela: Consello da cultura galega.
- COROMINES, J. (1996), *Onomasticon Cataloniae. Vol. VI*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes SA.
- FARMER, D. (2011), *The Oxford Dictionary of Saints, Revised*, Oxford: Oxford University Press.
- FREIXAS, P; SUREDA, M. (2009), *La nau única en l'arquitectura medieval catalana. Reflexions sobre la pervivència d'un model constructiu del preromànic al gòtic*, Girona: Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. Vol. L
- GAVÍN, J.M. (1984), *Inventari d'esglésies/15 Osona*, Arxiu Gavín.
- JUNYENT, E. (1980-1996), *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segles IX-X*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, Arxiu i Biblioteca Episcopals.
- ORDEIG, R. (1999), *Catalunya carolíngia. Vol. IV. Els Comtats d'Osona i Manresa. Primera Part*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ORDEIG, R. (2000-2005), *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segle XI. Primera Part*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, Arxiu i Biblioteca Episcopals.
- PÀGES, J. (2013). *Com conèixer l'arquitectura romànica religiosa de Catalunya*, Girona: Universitat de Girona.
- PLADEVALL, A. (1976), *El bisbat de Vic entre els anys 1685 i 1688*, AUSA Nº. 82-83, 8, 1976, pàgs. 44-62.

- PLADEVALL, A. (2001), *Seva. Poble de la plana de Vic, portal del Montseny*. Barcelona: Parnass Ediciones.
- PUIGFERRAT, C. (1993), *La quadra i els masos de Terrassola a l'edat mitjana*. Monografies del Montseny 8.
- SALVADÓ, J. (2003), *Història medieval d'un territori: Sant Fruitós de Bages (segles X-XVI)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VILARÓ, F. (1990), *Toponímia: els noms de la terra: indicis de la llengua i dels costums dels pobles*, Espais: revista del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, núm. 24.